

v jejichž důsledku není přístup k nim zajištěn pro veškeré obyvatelstvo. (...) V takových situacích musí veřejné orgány zajistit, aby byl zohledněn i všeobecný zájem společnosti.“

c) Očekávání spojená s pojmem „základní služby“

Finanční instituce, které poskytují základní bankovní služby, mají tendenci tlačit spotřebitele s nízkými příjmy (nebo i všechny spotřebitele) k využívání těch služeb, které jsou pro banku nejméně drahé.

Pro ilustraci uveďme následující situaci: spotřebitel, který má jen jeden běžný účet, bude veden k tomu, aby využíval elektronické přepážky, tedy bankomaty, k zjišťování zůstatku na účtu a k výběrům. Taková cesta je levnější a do prostor banky pak nepřicházejí lidé, jejichž postavení je neslučitelné s tím, jak se banka prezentuje. Na druhé straně nedávné studie ukazují, že lidé s nižšími příjmy dávají při správě svého účtu přednost kontaktu s živou osobou. Existuje právo na osobní obsluhu?

d) Sociální role finančních institucí a její dopady

Poslední poznámka se týká sociální role finančních institucí. To, že jsou finanční služby klíčovou potřebou, je jenom jeden aspekt celé problematiky. Vedle toho je třeba si uvědomit i sociální a ekonomickou úlohu finančních institucí. Je třeba prosadit tato kolektivní práva spotřebitelů v bankovním sektoru:

- spotřebitelé mají právo na stabilitu ve finančních institucích,
- spotřebitelé mají právo na efektivní finanční služby: zejména platební nástroje musí být rychlé, bezpečné a levné, formuláře žádostí o úvěr musí být přizpůsobené potřebám spotřebitele,
- spotřebitelé mají právo na informace: informace o umístění jejich úložek, informace o vnitřních etických zásadách banky atd.

Publikováno v *Consumer Law Journal* 2000
Přeložila Dr. Dominika Winterová

NÁZORY & PRÁVO

Problematická ustanovení Charty základních práv Evropské unie

Mgr. Jiří Grygar

O Chartě základních práv Evropské unie, přijaté na summitu v Nice, byly v odborném tisku publikovány mnohé příspěvky, které se však zaměřily především na klady uvedeného dokumentu a jeho rozbor z hlediska ústavního práva a ochrany základních práv vůbec. Bylo by bláhové zastávat názor, že kritickými připomínkami k Chartě bude ze strany EU provedena její revize, když Chartu vytvořil specializovaný Konvent po dlouhodobém vědeckém úsilí. Nicméně vzhledem ke snaze EU o vytvoření „evropské ústavy“ – resp. „ústavy Evropské unie“ a plánovanému začlenění Charty do její struktury – je třeba vést diskusi na téma, zda určitá ustanovení Charty, nebo některé její prvky, by *de lege ferenda* mohly být kodifikovány jiným způsobem.

V Laekenské deklaraci byly Konventu mj. předloženy otázky o možnostech:

1. zjednodušení zakládajících Smluv bez změny jejich obsahu,
2. možnosti reorganizace Smluv,
3. začlenění Charty základních práv EU do Smluv nebo možnosti přistoupení Společenství k Evropské úmluvě o lidských právech a základních svobodách,
4. vytvoření ústavy EU a stanovení jejich základních rysů.

K otázce zjednodušení zakládajících smluv bez změny jejich obsahu je třeba *a priori* zaujmout kritické stanovisko. Uvedené smlouvy jsou legislativně technicky dobře zpracovány a jejich obsah a funkčnost byly ověřeny dobou existence Společenství. **Zakládající smlouvy Společenství a Společenství samotné prokázaly svou životaschopnost.** V jejich textu se slovy zbytečně neplýtvá a metody pro zkrácení textu, jako např. odkazující ustanovení, byly použity již při jejich tvorbě. Konstatovat, že text smluv lze zjednodušit, aniž by tento krok byl na újmu jejich obsahu, by znamenalo odhodit pryč a popřít veškerý dosavad-

ní vývoj a stav, kterého Společenství dosáhla, ať již v oblasti hospodářské, politické, sociální či právní. Znamenalo by přiznat, že Společenství po léta úspěšně fungovala na základě legislativně-technického zmetku (zmetků), přinejmenším co se týká jeho formulační stránky.

Reorganizace Smluv do jediného dokumentu je již něco zcela jiného. Zamezit opakování obdobných ustanovení v jednotlivých smlouvách je potřebné a účelné. Zjednodušení stávajících smluv při zachování jejich současné podoby je však nonsens.

Rovněž problematika možnosti přistoupení Společenství k Evropské úmluvě byla již Evropským soudním dvorem řešena v jeho posudcích¹⁾, kde konstatoval, že přístup Společenství není možný, neboť Evropská úmluva předvídá jen přistoupení suverénního státu a žádného jiného subjektu, byť nadaného právní subjektivitou v potřebném rozsahu. Všechny členské státy Společenství jsou signatáři uvedené úmluvy, ale Společenství by mohla přistoupit jen tehdy, pokud by byla úmluva změněna tím subjektem, v rámci něhož vznikla – tj. Rady Evropy. Přistoupení k Evropské úmluvě by také znamenalo podřízení Společenství jurisdikci Soudního dvora pro lidská práva ve Štrasburku, a tím narušení hegemonie Evropského soudního dvora coby nejvyššího soudního orgánu Společenství. Je-li ochrana základních práv obsažených v Chartě stejná či vyšší v porovnání s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, není důvod k této úmluvě přistupovat. Je třeba vyvinout snahu k tomu, aby Charta nabyla právní závaznosti.

Pokud vyjdeme z nutnosti reorganizovat obsah zakládajících smluv a přijmeme tezi jednotného dokumentu, který by souborně pojal obsah jednotlivých zakládajících smluv, dostaneme se k myšlence ústavy. Zakládající smlouvy jsou již nyní považovány za „ústavní právo“ Společenství. Máme-li zkoumat moderní ústavu, resp. ústavní pořádek z hlediska obsahového či vnitřní struktury, pak dojdeme k dvěma složkám – složce institucionální a složce materiální. Toto dělení ústav lze na Smlouvy aplikovat. Jako složka institucionální zde vystupuje obsah zakládajících smluv, zejména týkající se orgánů Společenství a jejich fungování v rámci *komunitárního systému vzájemných brzd a vyvažování*. Materiální složka byla tvořena zejména základními právy – pravděpodobně ve znění Charty.

Otázka, zda uvedené dvě složky mají být obsaženy v jediném dokumentu nebo v dokumentech dvou, není rozhodující, neboť jde jen o technickou záležitost. Společenství tedy splňuje existenci institucionální složky, avšak složka materiální není kodifikována. Meritem věci proto je, že **kodeks základních práv musí být začleněn do primárního práva.**

Vývoj dogmatiky základních práv v EU po přijetí Charty

Úloha a funkce základních práv je v Evropské unii stejná jako v národním ústavním právu – vystupovat jako obranná práva proti nositeli veřejné moci. Avšak ani v Unii nejsou základní práva bez dalšího určujícím prvkem pro posuzování všech opatření veřejné moci. Za současného stavu, kdy Charta základních práv EU²⁾ existuje jen jako politická deklarace, se kruh ochrany základních práv a právních principů uzavírá u Evropského soudního dvora, kde také původně díky jeho judikatuře započal. Autonomní právní řád Společenství nabyt prostřednictvím rozhodovací činnosti Evropského soudního dvora nové dimenze. Díky přijetí Charty, byl v politické a nikoli právní formě, došlo dle mého názoru k transparentnějšímu vyjádření povinnosti Evropských společenství a všech jejich orgánů dodržovat základní práva, která jsou zásadně aplikovatelná na veškeré jejich právní akty a jednání. **Existence Charty tak zapříčinila kvalitativní posun v oblasti ochrany základních práv v právních rádech na národní a na unijní úrovni.**

Okamžikem, kdy dojde k zakotvení obsahu Charty do primárního práva, nebude již otázkou ani tak zkoumání souladu norem komunitárního práva a základních práv, ale nutně bude pozornost zaměřena na národní opatření, která zasahují do oblasti ochrany základních práv a svobod. Domnívám se, že s velkou pravděpodobností v průběhu vývoje, následujícího po včlenění Charty do primárního práva, nastane situace opačná té, která existovala v době vydání rozsudků Solange I a Solange II německým spolkovým ústavním soudem (a dalších obdobných rozsudků v jiných členských státech). Národní ústavní soudy dříve v obavě o zajištění vysokého standardu ochrany základních práv na svém území konstatovaly výhradu posuzování komunitárních aktů z hlediska ochrany základních práv do té doby, než ochrana základních práv v Evropských společenstvích bude minimálně na stejné úrovni jako národní garance v této oblasti. Budoucí situace by tedy mohla být taková, že nikoli ochrana v rámci Společenství, ale ochrana národní byla na kvalitativně „nižší“ úrovni.

Ve prospěch této konstrukce hovoří zejména fakt, že nové prvky a aspekty v oblasti ochrany jednotlivých základních práv a svobod vznikají zejména díky hospodářskému a technickému vývoji – tedy oblastem, na nichž byla Společenství založena a vystavěna. Lze pak rozumně předpokládat, že takto vzniklé nové společenské vztahy budou posuzovány z právního hlediska spíše před Evropským soudním dvorem než před ústavním soudem národním. Rozhodně nedojde k atropii národní ústavní judikatury, tohoto stavu se není třeba obávat, ale je pravděpodobné, že judikatura Evropského soudního dvora získá lehkou převahu.

Vývoj v jednotlivých generacích základních práv se bude lišit podle jejich typu. Obsah a rozsah jednotlivých „klasických“ základních práv je jak v právní teorii, tak i v ústavním právu relativně pevně vymezen, a proto bude docházet jen k jejich preciznější pozitivněprávní formulaci, zatímco u základních práv hospodářských či sociálních se v důsledku rozvoje technologií a nových sociálních vztahů v moderní společnosti jejich pozitivněprávní vymezení teprve formuje nebo dochází ke změnám jejich rozsahu a způsobu působení jakožto subjektivního práva veřejného.

Tento vývoj by zcela odpovídal teorii přirozeného práva, a sice v tom smyslu, že člověk, resp. lidské společenství, poznává obsah přirozených práv (ať již pocházejí od jakékoli nadřazené autority) tak, že již známá práva precizuje (a tím se blíží k *ideální normě*) a rovněž s postupným vývojem poznává i nová základní práva.

Otázkou budoucího vývoje je také možnost přezkumu národního právního aktu Evropským soudním dvorem *sub specie* komunitárních garancí základních práv a svobod za situace, kdy byla tímto národním právním aktem transponována směrnice, u níž mají členské státy možnost uvážení vzhledem k její konečné podobě, a kde nenastupuje Evropský soudní dvůr, ale lze odkázat výlučně na národní ústavní soudnictví. Tato situace samozřejmě vyplývá ze specifického charakteru směrnice jakožto druhu právní normy teleologického charakteru, která se na jedné straně vyznačuje pružností, což je z legislativního hlediska výhodou, ale na druhé straně u tohoto nástroje legislativní techniky, vzhledem k jejímu cílovému určení, mohou vyplynout otázky o konkrétní formě národního právního předpisu, který ji provádí.

Preambule Charty a generalizační tendence EU

Charta základních práv Evropské unie³⁾ je koncipována moderně a vychází z formulací osvědčených dobou existence Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, avšak co jí lze hned na začátku vytknout, je poněkud nešťastná formulace preambule. Je možné se jen domýšlet z jakého důvodu byla použita formulace: „národy Evropy“ a až dále pak „Unie vědoma si“ a „Unie přispívá“, která jakoby vyjadřovala vůli veškerých národů evropského kontinentu být začleněny do Evropské unie. Můžeme zde spatřovat buď expanzní a generalizační tendence Evropské unie – snahu „hovořit za všechny“ – nebo legislativní terminologickou nepřesnost. Formulace „národy členských států Evropské unie“ by byla bezesporu přesnější. Přesto by ale ani takové slovní spojení podle mého názoru nebylo vyhovující. Je známou poučkou ústavního práva všech demokratických států moderního typu, že moc ve státě vychází z lidu. Pokud tedy proces evropské integrace dospěl již do stadia, kdy je vytvářen katalog základních práv a svobod tohoto supranacionálního celku, bylo by možné odpoutat se od tradičního pojetí státu jako mocenského suveréna a *expressis verbis* uznat tento celek coby reprezentanta lidu na daném území a v daných oblastech společenských vztahů.

Evropská unie již není ve svých počátcích a formulace použitá v Chartě jen nahrává euroskeptikům, kteří vyjadřují své pochyby o stabilitě systému Evropské unie a nazírají na Evropskou unii jen jako na sdružení států, které se zaměřily na společný postup i v jiných oblastech než jen v oblasti hospodářské. Na základě těchto úvah bych se přikláněl k formulaci „lid Evropské unie“ nebo lépe „občané Evropské unie“, který precizněji vyjadřuje vliv občanství a s ním spojených volebních práv na utváření politické reprezentace na unijní úrovni. Charta sice představuje katalog lidských práv, která působí ve prospěch jakékoli osoby bez ohledu na její státní příslušnost, avšak pozitivněprávní forma jednotlivých lidských práv závisí na politické reprezentaci, jež je v Evropské unii vytvářena výlučně (mimo komunálních voleb) osobami s občanstvím Evropské unie.

Postavení právnických osob jako adresátů základních práv

Jako problematická se jeví rovněž otázka právnických osob coby nositelů základních práv. Teorie práva sice obecně uvádí, že základní práva a právní principy mo-

hou působit i ve prospěch právnických osob, pokud je lze na jejich právní statut (resp. jestliže to jejich právní konstrukce umožňuje) aplikovat. Pokud bychom však hledali rozhodnutí tohoto charakteru, nebyli bychom úspěšní. Jelikož lze ale pozorovat paralelu mezi rozhodovací činností Evropského soudu pro lidská práva a Evropského soudního dvora, můžeme na základě judikatury Evropského soudu pro lidská práva⁴⁾ očekávat rozsudky Evropského soudního dvora ve smyslu výše uvedené teoretické koncepce. *De lege ferenda* by bylo podle mého názoru vhodné zakotvit tuto zásadu výslovně a přihlídnout zejména ke specifické situaci u právnických osob veřejného práva a dále u konsorcií bez právní subjektivity.

Problematika práv z biotechnologií

Charta jako novum přinesla v článku 3 zákaz reprodukčního klonování lidí. Anglická jazyková verze uvádí „*human beings*“ a německá „*Menschen*“. Je tedy zřejmé, že se chrání lidské stvoření jako takové, na základě své humanity, příslušnosti k lidskému druhu. Co však rozumíme pod pojmem reprodukčního klonování?

Reprodukční klonování je umělé vytvoření lidského jedince z genetického materiálu lidského jedince jiného, přičemž je zachována totožnost genetické informace jejího původního nositele a nositele nově vytvořeného.

Jde tedy o „kopírování“ jedinců jako celku. Zvláštností je, že při tvorbě tohoto ustanovení nebyly v Konventu spory o tzv. *léčebné klonování*, které je tedy pravděpodobně vnímáno jako společensky nezávadné. Léčebné klonování chápeme jako „umělou výrobu“ náhradních orgánů, určených pro transplantace, kdy díky shodné genetické informaci příjemce a informací obsažené v takovém orgánu nedochází k obranným reakcím organismu příjemce na transplantovaný orgán.

Jako závěr z výše uvedeného můžeme vyvodit, že je možné umělým způsobem pomocí biotechnologií vytvořit jednotlivý lidský orgán nebo orgány, pokud je zachována podmínka, že vytvořený biologický materiál nelze právně definovat jako lidského jedince. Pokud vyjdeme z teze, že lidský jedinec získává svou individualitu na základě svých rozumových a volných schopností, dojdeme z závěru, že při neexistenci centrální nervové soustavy nejde o lidského jedince. Technicky je možné provést u embrya v ranném sta-

diu jeho vývoje takový zásah, jímž je odstraněna nebo nenávratně poškozena mozková tkáň, přičemž další vývoj těla není narušen a jeho jednotlivé části mohou být následně použity pro transplantační účely. Jde sice o teoretickou možnost, která by zřejmě neodporovala ustanovení Charty, ale jejíž konsekvence jsou naprosto nepřijatelné – zejména ve spojení s ustanovením zakazujícím používání lidských těl nebo jejich částí za účelem dosahování finančního prospěchu.

Bylo by vhodné upravit tuto problematiku zásadně jinak a stanovit pevné hranice výzkumu v oblasti biotechnologií.

Především by bylo vhodné stanovit, že:

- člověk, jakož i jeho životní prostředí je chráněn před zneužitím biotechnologií a genetických technologií – tj. *určitá forma generální klauzule*
- vydávání právních předpisů o biotechnologiích spadá do pravomoci Společenství, přičemž Společenství dbají zvláštní ochrany lidské důstojnosti, lidské osobnosti a rodiny
- umělé zásahy do genetické informace lidských buněk nebo embryí jsou zakázány
- umělý zásah do genetické informace jedince lze provést pouze s jeho souhlasem
- do lidské genetické informace nesmí být uměle vnesena nebo s ní spojena jiná než lidská genetická informace
- obchod s lidskými embryi a výtvarky z lidských embryí je zakázán
- každý má právo na přístup k informacím o svém původu – tj. *pouze o původu, a nikoli vzhledem k případným majetkovým nárokům vůči ascendentům.*⁵⁾

Jako případný zdroj inspirace by mohl být použit například článek 24 švýcarské ústavy, jenž byl formulován na základě referenda již v roce 1992.

Ochrana vlastnického práva a práv duševního vlastnictví

Článek 17 odst. 2 Charty deklaruje ochranu duševního vlastnictví. Jde o oblast, v níž můžeme spatřovat zřetelný pokrok v unifikaci v rámci Společenství a existuje i poměrně rozsáhlá judikatura, díky níž práva duševního vlastnictví získávají zvláštní postavení v rámci obecného vlastnického práva.

Například v rozsudku v právní věci C-414/99 *Daviddoff* vyslovil Evropský soudní dvůr přednost práv z komunitární ochranné známky před obecným právem

vlastnickým. Na jedné straně je pochopitelné, že Evropský soudní dvůr směřuje k ochraně zvláštních práv, na druhé straně však mohou nastat praktické obtíže při distribuci zboží, k němuž se zvláštní práva z duševního vlastnictví váží.

Typicky ochranná známka má zvláštní předmět ochrany a dává tím jejímu držiteli právo ovlivňovat uvádění chráněného zboží na jednotlivé oblasti trhu. Paradoxně tím dochází k dělení jednotného trhu. Bylo by tedy možné zvážit, zda je tak široce koncipovaná právní ochrana držitele práv z duševního vlastnictví v praxi udržitelná.

Práva duševního vlastnictví by měla mít přednost před obecným vlastnickým právem díky svému speciálnímu předmětu ochrany; zároveň však je potřebné omezit, resp. odstranit autonomii držitele těchto zvláštních práv v tom směru, aby byla vyloučena možnost záměrné izolace určitých segmentů trhu z jeho iniciativy.

Problematika „sociálního státu“ a jeho pojetí v Chartě

Charta se ve své čtvrté kapitole nazvané „Solidarita“ zaměřila na garance základních sociálních práv. Zvýšenou míru ochrany požívá zejména rodina, děti a mladiství – a to jak v běžném životě, tak i (a to především) v pracovním procesu. Garance sociálních jistot a sociálních podpor jsou zakotveny v článku 34 Charty. Jako veskrze pozitivní je třeba hodnotit, že jako základní kritérium pro posuzování stavu jednotlivce je „zajištění důstojnosti lidského bytí“ (čl. 34 odst. 3 Charty). Při tvorbě Charty byla zvažována také idea konstatovat výslovně v jejím textu, že Evropská unie je sociálním celkem a že garantuje obecně uznávaná základní sociální práva. Zařazení takové či obdobné formulace by *de lege ferenda* nebylo vhodné, protože by s sebou přineslo jednostranný a právně neurčitý závazek Unie vůči všem jejím občanům. Za stavu hospodářské prosperity by pravděpodobně vedl k nárůstu nejrůznějších plnění ze strany mocenských orgánů, v době recese by byl naopak degradován na bezpředmětnou politickou deklaraci nebo by existoval v podobě formálního nároku jako naturální obligace. Nastoupená tendence je tedy flexibilnější a právně i eticky čistší. Mohla by být označována jako projev realistického a zodpovědného přístupu Evropské unie ke svým občanům.

Používání termínů „člověk“ a „osoba“

Z čistě technického hlediska by bylo vhodné sjednotit v textu Charty používání výrazů „člověk“ a „osoba“, resp. používat v celém textu Charty jen jeden z těchto výrazů. Zabránilo by se tím případným sporům v otázkách výkladu těchto pojmů jako právních kategorií. Výraz „člověk“ by byl praktičtější, neboť na rozdíl od pojmu „osoba“ neevokuje její status. Pojem „osoby“ by zde mohl být negativně vnímán jako vylučně právní konstrukce, bez vlastního úzkého vztahu na podstatu lidství. Samozřejmě by nemělo dojít i při zachování současné textace Charty k odstranění této zdánlivé dichotomie výkladem, ale precizní používání jen jednoho termínu by podle mého mínění bylo namístě.

K pojmu „národ“

Obdobná situace nastává i u výrazu „národ“. V právních rádech členských států Evropské unie bývá obecně tento výraz používán pro označení státní příslušnosti, méně již pro označení příslušnosti k určitému etniku ve smyslu národnosti. Nejde ani tak o otázku překladů do různých jazyků – již se vžil překladatelský úzus – ale o vyjádření jednoty vůle občanů Evropské unie. Moc vychází od lidu, od jednotlivců a nikoli od státního celku, který byl konstituován a existuje pouze z vůle lidu jako jejich reprezentant. Rovněž stát nemusí být tvořen jedním národem – taková situace je spíše výjimečná. Je nutné zdůraznit roli jednotlivce v Evropské unii. Přestože státní občanství je vývojově původní a občanství Unie až následné, postupně je zvyšována role unijního občanství a tato tendence by měla být podpořena i tím, že v katalogu základních práv Evropské unie nebudou zmiňovány národy, obývající území Unie, ale že jde o osoby s unijním občanstvím.

Závěr

Na základě postojů Rady, Komise a Parlamentu lze předpokládat, že katalog základních práv a svobod Evropské unie bude začleněn do primárního práva. Zbývá tedy jen otázka formy, jakou se tak stane. Prakticky připadají v úvahu jen dvě možnosti – kompletní rekonstrukce primárního práva a nebo katalog základních práv ve formě samostatného dokumentu. Přikláním se spíše k druhé variantě, v jejíž prospěch hovoří zejména snazší legislativní a technická realizace.

Základní práva a právní principy mají svůj původ v přirozenoprávních teoriích, ať již jejich zdroj spatřujeme v Bohu, lidském rozumu nebo jiných skutečnostech. Svou písemnou formulací v právním předpisu (záměrně nepoužívám pojem „norma“), docházejí svého pozitivněprávního vyjádření. Jak již bylo uvedeno, nestávají se tím však obecnými normami práva pozitivního, ale jako tzv. *práva nadpozitivní* „prozařují“ do právního řádu, skládajícího se z norem práva pozitivního. Právo ústavní (nebo *stricto sensu* ústavu) zde můžeme považovat za soubor základních organizačních norem v mocenském celku – za **pozitivněprávní Grundnormu**. Přesto v pomyslné pyramidě právní síly stojí základní práva a právní principy nad ní. Z těchto důvodů jsem názoru, že i pokud by došlo k rekonstrukci primárního práva a vytvoření „Evropské ústavy“, měl by být katalog evropských základních práv obsažen spíše v samostatném dokumentu.

Těžiště vývoje ochrany základních práv ve Společenství bylo a je u Evropského soudního dvora, nicméně jeho judikatura k jednotlivým právům a svobodám byla zpracována a našla svůj výraz v Chartě. V rozhodovací činnosti Evropského soudního dvora s největší pravděpodobností nelze očekávat dramatický odklon od nastoupené linie způsobu rozhodování (s počátky již v 60. letech), naopak pouze vyšší precizaci jednotlivých základních práv a to i pod vlivem existence Charty. Zásadní změny ve vývoji lze

proto čekat spíše u Charty, příp. spekulované Evropské ústavy, od níž by se pak Evropský soudní dvůr odrazil a získal nový impuls.

Charta základních práv Evropské unie je bezesporu modernější než obdobné dokumenty a to jak po stránce obsahové, tak formulační, a přitom je jen předstupněm dalšího vývoje v této oblasti v právním řádu Unie, a proto, i když jde jen o hypotézu, můžeme tvrdit, že vývoj ochrany základních práv na unijní úrovni překoná rozsah národních garancí v této oblasti. Pokud by se však tato hypotéza nenaplnila a obsah Charty by se nestal základem pro další vývoj, bylo by to bezesporu velkým zklamáním, protože by Evropská unie ustrnula na stavu, jaký má ústavní právo v členských státech v současné době. Tuto vývojovou eventualitu však snad ani nelze předpokládat.

- 1) Např. posudek ESD č. 2/94 ze dne 28. 3. 1996.
- 2) Dále jen „Charta“.
- 3) Český překlad Charty základních práv Evropské unie in: Grygar Jiří; Ochrana základních práv v EU; IFEC s. r. o., Praha 2001.
- 4) Např. rozhodnutí v právní věci *Niemitz*.
- 5) Tímto ustanovením by byly a priori vyloučeny majetkové nároky dětí narozených např. po umělém oplodnění dárce ze spermabanky. Prozatím se sice neobjevily spory, kdy tyto děti žalovaly spermabanku o sdělení informací o svém původu (tj. o totožnosti otce), avšak nelze je do budoucna vyloučit.

DOKUMENTY

Evropský kodex notářského stavovského práva

Mgr. Jiří Grygar

Objasnění motivů

Realizace vnitřního trhu a svoboda pohybu osob, kapitálu a zboží v členských státech Evropské unie způsobují stálý růst přeshraniční směny, jakož i transakcí a obecně právních operací se vztahem k cizině.

Tato diverzifikace právních operací a zvyšující se četnost notářských listin s cizím prvkem podnítily evropské notáře k tomu, aby zkoumali způsoby své spo-

lupráce, aby spotřebitelům byla zaručena jejich péče a rady v záležitostech překračujících hranice.

Jako představitel veřejné funkce a nositel veřejné moci je notář podřízen podmínkám zákonů a úprav, které platí ve státě, v němž je jmenován.

Evropské notariáty se usnesly, poté, co provedly komparativní zkoumání celku těchto norem, vytvořit „společná pravidla“.

Tato pravidla nemají za cíl stavět se na místo národních úprav, které platí pro povolání notáře v každém členském státě. Chtějí však harmonizovat určité notářské činnosti v záležitostech s cizím prvkem.

Evropský kodex notářského stavovského práva svědčí zcela obecně o vůli notářského stavu garantovat evropskému spotřebiteli stejnou ochranu jak u národních operací, tak i u operací s cizím prvkem.

vlastnickým. Na jedné straně je pochopitelné, že Evropský soudní dvůr směřuje k ochraně zvláštních práv, na druhé straně však mohou nastat praktické obtíže při distribuci zboží, k němuž se zvláštní práva z duševního vlastnictví váží.

Typicky ochranná známka má zvláštní předmět ochrany a dává tím jejímu držiteli právo ovlivňovat uvádění chráněného zboží na jednotlivé oblasti trhu. Paradoxně tím dochází k dělení jednotného trhu. Bylo by tedy možné zvážit, zda je tak široce koncipovaná právní ochrana držitele práv z duševního vlastnictví v praxi udržitelná.

Práva duševního vlastnictví by měla mít přednost před obecným vlastnickým právem díky svému speciálnímu předmětu ochrany; zároveň však je potřebné omezit, resp. odstranit autonomii držitele těchto zvláštních práv v tom směru, aby byla vyloučena možnost záměrné izolace určitých segmentů trhu z jeho iniciativy.

Problematika „sociálního státu“ a jeho pojetí v Chartě

Charta se ve své čtvrté kapitole nazvané „Solidarita“ zaměřila na garance základních sociálních práv. Zvýšenou míru ochrany požívá zejména rodina, děti a mládež – a to jak v běžném životě, tak i (a to především) v pracovním procesu. Garance sociálních jistot a sociálních podpor jsou zakotveny v článku 34 Charty. Jako veskrze pozitivní je třeba hodnotit, že jako základní kritérium pro posuzování stavu jednotlivce je „zajištění důstojnosti lidského bytí“ (čl. 34 odst. 3 Charty). Při tvorbě Charty byla zvažována také idea konstatovat výslovně v jejím textu, že Evropská unie je sociálním celkem a že garantuje obecně uznávaná základní sociální práva. Zařazení takové či obdobné formulace by *de lege ferenda* nebylo vhodné, protože by s sebou přineslo jednostranný a právně neurčitý závazek Unie vůči všem jejím občanům. Za stavu hospodářské prosperity by pravděpodobně vedl k nárůstu nejrůznějších plnění ze strany mocenských orgánů; v době recese by byl naopak degradován na bezpředmětnou politickou deklaraci nebo by existoval v podobě formálního nároku jako naturální obligace. Nastoupená tendence je tedy flexibilnější a právně i eticky čistší. Mohla by být označována jako projev realistického a zodpovědného přístupu Evropské unie ke svým občanům.

Používání termínů „člověk“ a „osoba“

Z čistě technického hlediska by bylo vhodné sjednotit v textu Charty používání výrazů „člověk“ a „osoba“, resp. používat v celém textu Charty jen jeden z těchto výrazů. Zabránilo by se tím případným sporům v otázkách výkladu těchto pojmů jako právních kategorií. Výraz „člověk“ by byl praktičtější, neboť na rozdíl od pojmu „osoba“ neevokuje její status. **Pojem „osoby“ by zde mohl být negativně vnímán jako výlučné právní konstrukce, bez vlastního úzkého vztahu na podstatu lidství.** Samozřejmě by nemělo dojít i při zachování současné textace Charty k odstranění této zdánlivé dichotomie výkladem, ale precizní používání jen jednoho termínu by podle mého mínění bylo namístě.

K pojmu „národ“

Obdobná situace nastává i u výrazu „národ“. V právních rádech členských států Evropské unie bývá obecně tento výraz používán pro označení státní příslušnosti, méně již pro označení příslušnosti k určitému etniku ve smyslu národnosti. Nejde ani tak o otázku překladů do různých jazyků – již se vžil překladatelský úzus – ale o vyjádření jednoty vůle občanů Evropské unie. Moc vychází od lidu, od jednotlivců a nikoli od státního celku, který byl konstituován a existuje pouze z vůle lidu jako jejich reprezentant. Rovněž stát nemusí být tvořen jedním národem – taková situace je spíše výjimečná. Je nutné zdůraznit roli jednotlivce v Evropské unii. Přestože státní občanství je vývojově původní a občanství Unie až následné, postupně je zvyšována role unijního občanství a tato tendence by měla být podpořena i tím, že v katalogu základních práv Evropské unie nebudou zmínovány národy, obývajcí území Unie, ale že jde o osoby s unijním občanstvím.

Závěr

Na základě postojů Rady, Komise a Parlamentu lze předpokládat, že katalog základních práv a svobod Evropské unie bude začleněn do primárního práva. Zbývá tedy jen otázka formy, jakou se tak stane. Prakticky připadají v úvahu jen dvě možnosti – kompletní rekonstrukce primárního práva a nebo katalog základních práv ve formě samostatného dokumentu. Přikláním se spíše k druhé variantě, v jejíž prospěch hovoří zejména snazší legislativní a technická realizace.

Základní práva a právní principy mají svůj původ v přirozenoprávních teoriích, ať již jejich zdroj spatřujeme v Bohu, lidském rozumu nebo jiných skutečnostech. Svou písemnou formulací v právním předpisu (záměrně nepoužívám pojem „norma“), docházejí svého pozitivněprávního vyjádření. Jak již bylo uvedeno, nestávají se tím však obecnými normami práva pozitivního, ale jako tzv. *práva nadpozitivní* „prozařují“ do právního řádu, skládajícího se z norem práva pozitivního. Právo ústavní (nebo *stricto sensu* ústavu) zde můžeme považovat za soubor základních organizačních norem v mocenském celku – za **pozitivněprávní Grundnormu**. Přesto v pomyslné pyramidě právní síly stojí základní práva a právní principy nad ní. Z těchto důvodů jsem názoru, že i pokud by došlo k rekonstrukci primárního práva a vytvoření „Evropské ústavy“, měl by být katalog evropských základních práv obsažen spíše v samostatném dokumentu.

Těžiště vývoje ochrany základních práv ve Společenství bylo a je u Evropského soudního dvora, nicméně jeho judikatura k jednotlivým právům a svobodám byla zpracována a našla svůj výraz v Chartě. V rozhodovací činnosti Evropského soudního dvora s největší pravděpodobností nelze očekávat dramatický odklon od nastoupené linie způsobu rozhodování (s počátky již v 60. letech), naopak pouze vyšší precizaci jednotlivých základních práv a to i pod vlivem existence Charty. Zásadní změny ve vývoji lze

proto čekat spíše u Charty, příp. spekulované Evropské ústavy, od níž by se pak Evropský soudní dvůr odrazil a získal nový impuls.

Charta základních práv Evropské unie je bezesporu modernější než obdobné dokumenty a to jak po stránce obsahové, tak formulační, a přitom je jen předstupněm dalšího vývoje v této oblasti v právním řádu Unie, a proto, i když jde jen o hypotézu, můžeme tvrdit, že vývoj ochrany základních práv na unijní úrovni překoná rozsah národních garancí v této oblasti. Pokud by se však tato hypotéza nenaplnila a obsah Charty by se nestal základem pro další vývoj, bylo by to bezesporu velkým zklamáním, protože by Evropská unie ustrnula na stavu, jaký má ústavní právo v členských státech v současné době. Tuto vývojovou eventualitu však snad ani nelze předpokládat.

- 1) Např. posudek ESD č. 2/94 ze dne 28. 3. 1996.
- 2) Dále jen „Charta“.
- 3) Český překlad Charty základních práv Evropské unie in: Grygar Jiří; Ochrana základních práv v EU; IFEC s. r. o., Praha 2001.
- 4) Např. rozhodnutí v právní věci *Niemitz*.
- 5) Tímto ustanovením by byly a priori vyloučeny majetkové nároky dětí narozených např. po umělém oplodnění dárce ze spermabanky. Prozatím se sice neobjevily spory, kdy tyto děti žalovaly spermabanku o sdělení informací o svém původu (tj. o totožnosti otce), avšak nelze je do budoucna vyloučit.

DOKUMENTY

Evropský kodex notářského stavovského práva

Mgr. Jiří Grygar

Objasnění motivů

Realizace vnitřního trhu a svoboda pohybu osob, kapitálu a zboží v členských státech Evropské unie způsobují stálý růst přeshraniční směny, jakož i transakcí a obecně právních operací se vztahem k cizině.

Tato diverzifikace právních operací a zvyšující se četnost notářských listin s cizím prvkem podnítily evropské notáře k tomu, aby zkoumali způsoby své spo-

lupráce, aby spotřebitelům byla zaručena jejich péče a rady v záležitostech překračujících hranice.

Jako představitel veřejné funkce a nositel veřejné moci je notář podřízen podmínkám zákonů a úprav, které platí ve státě, v němž je jmenován.

Evropské notariáty se usnesly, poté, co provedly komparativní zkoumání celku těchto norem, vytvořit „společná pravidla“.

Tato pravidla nemají za cíl stavět se na místo národních úprav, které platí pro povolání notáře v každém členském státě. Chtějí však harmonizovat určité notářské činnosti v záležitostech s cizím prvkem.

Evropský kodex notářského stavovského práva svědčí zcela obecně o vůli notářského stavu garantovat evropskému spotřebiteli stejnou ochranu jak u národních operací, tak i u operací s cizím prvkem.

Terminologické vymezení

V tomto kodexu mají níže uvedené výrazy následující význam:

„Přeshraniční operace“: operace se vztahem k cizině; např. místo, kde se nachází zboží, jež je předmětem předpokládané transakce, národnost, bydliště nebo místa obvyklého pobytu účastníků nebo místo ověření listin.

„Notář přijímajícího státu nebo národní notář“: notář, jenž je místně příslušný podle národního zákona daného členského státu provádět ověřování listin.

„Notář státu původu nebo zahraniční notář“: notář jiného členského státu než toho, v němž se ověřování listin provádí.

1. Notář: Definice společných pravidel

1.1. Definice

Definice vyplývá z rezoluce členských notariátů Evropské unie přijaté jednohlasně 22. a 23. 3. 1990 v Madridu:

„Notář je **nositelem veřejné funkce**, na nějž je **přenesena státní moc**, aby vyhotovoval veřejné listiny. Přičemž zajišťuje úschovu, důkazní sílu a vykonatelnost těchto listin.“

Za účelem zajištění potřebné nezávislosti vykonává notář druh svobodného povolání, který pokrývá všechny oblasti dobrovolné jurisdikce.

Radami, které notář účastníkům nestranným způsobem uděluje, jakož i vyhotovení veřejné listiny na tomto základě vzniklé, dává jeho součinnost spotřebiteli právní jistotu, kterou hledá.

Tato jistota je tím lépe zajištěna, pokud je notář právníkem vysoké univerzitní kvalifikace, který byl k tomuto povolání připuštěn po mnohých zkouškách, vzdělávacích obdobích a výběrovém řízení, který toto povolání vykonává podle přísných disciplinárněprávních pravidel za stálé kontroly orgánů veřejné moci a který je, díky svému podle místních potřeb se řídícího umístění, dosažitelný na celém národním teritoriu.

Účast notáře konečně **předchází možným sporům** a je nezbytným prvkem **výkonné a funkční justice**.

1.2. Výčet společných pravidel

1.2.1. Loajalita a morální integrita při výkonu funkce

Notář je povinen zachovávat profesní loajalitu a integritu vzhledem ke svým klientům, státu a svým kolegům.

Povinnost kolejality se vztahuje stejnou měrou jak na státní příslušníky, tak i na osoby, které nejsou příslušníky daného státu.

V případech spolupráce zahraničního notáře s národním notářem ve stejných záležitostech musí společně hledat společné řešení, které ve shodě s platnými zákonnými a jinými předpisy spolehlivě zaručuje zájmy účastníků.

1.2.2. Nestrannost a nezávislost

Notář je povinen poskytovat rady a ověřovat listiny v plné nestrannosti a nezávislosti.

Notář je povinen vykonávat svou funkci, když je o to v souladu se zákonem požádán, pokud nejde o případ, kdy je to podle národní úpravy zakázáno.

1.2.3. Důvěryhodnost a služební tajemství

Jako nezbytný důvěrník svých klientů má notář povinnost profesní mlčenlivosti a zdrženlivosti podle rozsahu platných předpisů daného členského státu.

Tato povinnost se nevztahuje jen na notáře, ale také na jeho spolupráce a spolupracovníky podle úpravy předvídané v daném členském státě.

1.2.4. Právní a technická kompetence

Profesní organizace každého notariátu Evropské unie umožňují svým členům možnost stálého dalšího vzdělávání.

Notář je povinen aktualizovat své znalosti, jakož i umožňovat, dohlížet a podporovat vzdělávání a další vzdělávání svých spolupracovníků.

1.2.5. Společná reklama jako „obecná informace ve službě spotřebiteli“

Individuální reklama je zakázána, s výjimkou, kdy je povolena současně jak ve státě původu, tak i v přijímajícím státě.

Kolektivní reklama může být realizována nejvyššími notářskými komorami, dále pak regionálními nebo místními profesními organizacemi, pokud tato představuje snadno přístupný pramen informací pro spotřebitele.

1.2.6. Označení profese a uvádění jména

Notář používá ve svých listinách, své korespondenci a obecně v oznámeních své profesní činnosti své profesní označení jako notář, jakož i jméno a pří-

jmení, pod nimiž je podle národního zákonodárství oprávněn vykonávat praxi, dále pak místo sídla, pro které je jmenován.

Může uvádět také své akademické tituly.

Uvedení specializace je povoleno jen tehdy, pokud je tomu tak ve státě původu.

1.2.7. Zákaz spolupůsobení – oznámení

Je-li notář názoru, že listina, o jejíž vyhotovení je žádán, je v možné souvislosti s kriminálními jednáními uvedenými v Chartě profesních svazů z 27. července 1999, musí podle rozsahu právních předpisů svého státu zvážít odepření svého spolupůsobení a/nebo podat oznámení.

2. Podmínky a způsoby činnosti notáře v přijímajícím státě

2.1. Svobodná volba notáře a místní příslušnost

Každá fyzická nebo právnická osoba má právo zvolit si svého notáře, hledat jeho rady a svěřovat mu vyhotovování svých listin. Může jej také žádat, aby jí prostřednictvím spolupráce s místně příslušným notářem asistoval za plné odpovědnosti své funkce.

Notář státu původu, který doprovází klienta do ciziny, vyrozumí o této skutečnosti co nejdříve svého místně příslušného kolegu a dohodne s ním způsob jejich spolupráce.

V každém případě smí ověřovat listiny jen místně příslušný notář.

2.2. Aplikace profesních pravidel

Notář při přeshraničních operacích zachovává právo svého státu původu, právo přijímajícího státu a pravidla tohoto kodexu.

2.3. Odměňování

Notář přijímajícího státu a notář státu původu mají povinnost před každou činností informovat klienty

o rozsahu svých výkonů, jakož i o sumě výdajů a honorářů, které jim vznikají podle v dané době platných ustanovení. Mají působit na co nejmenší celkové zatížení klienta.

2.4. Profesní odpovědnost – garance

Notář má uzavřít pojištění, které pokrývá škodné následky jeho profesní činnosti, stejným způsobem, ať již jsou vykonávány ve státě původu nebo v jiném státě nebo tam působí.

3. Aplikace a spory

Všechny spory ohledně výkladu nebo použití tohoto Evropského kodexu notářského stavovského práva, jakož i všechny případy, které v něm nejsou předvídané, budou předloženy prezidentovi Konference notariátů Evropských společenství, poté co byly předmětem zkoumání národní notářské organizace, k níž přísluší notář, který otázku vznesl.

4. Nabytí platnosti

Tento Evropský kodex notářského stavovského práva podléhá ratifikaci zúčastněných notariátů.

Ratifikační listiny budou uloženy v kanceláři Konference notariátů Evropské unie v Bruselu.

Evropský kodex notářského stavovského práva nabývá platnosti prvním dnem měsíce, který následuje po uložení ratifikačních listin dvěma notariáty. Pro další signatáře nabývá účinnosti prvním dnem měsíce následujícího po uložení ratifikačních listin.

Kodex byl přijat na shromáždění v Neapoli dne 3.–4. února 1995 a byl změněn na shromáždění v Grazu dne 20.–21. října 1995 a v Bruselu dne 17.–18. března 2000. Tento kodex ratifikovalo Německo, Rakousko, Belgie, Španělsko, Francie, Itálie, Lucembursko a Nizozemí.

Se zřetelem k bodu 1.2.7. vstoupil v platnost dne 1. srpna 2000.

Přeložil Mgr. Jiří Grygar